

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (3): 1596/1612

**Özbekistan’da Sovyetler Dönemi Kur’an-ı Kerim Tercüme
Faaliyetleri (Şark Yulduzu Dergisi Örneği)**

Translation Activities of the Holy Quran in Uzbekistan During the
Soviet Era (An Example of “Sharq Yulduzi” Journal)

Yunus ABDURAHİMOĞLU

**Dr. Öğr. Üyesi , Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam
Bilimleri/Tefsir Anabilim Dalı**

Asst. Prof., Bartın University Faculty of Theology Department of Tafsir

yunusa@bartin.edu.tr

Orcid 0002-3008-5397

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 26.06.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 26.08.2019
Yayın Tarihi / Published : 03.09.2019
Yayın Sezonu : Temmuz-Ağustos-Eylül
Pub Date Season : July-August-September

Atıf/Cite as: ABDURAHİMOĞLU, Y. (2019). Özbekistan’da Sovyetler Dönemi Kur’an-ı Kerim Tercüme Faaliyetleri (Şark Yulduzu Dergisi Örneği). İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (3), 1596-1612. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/47378/582865>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Özbekistan'da Sovyetler Dönemi Kur'an-ı Kerim Tercüme Faaliyetleri (Şark Yıldızı Dergisi Örneği)

ÖZ

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim miladi 610 yılında Hz. Peygamber (s.a.v.)'e vahiy yoluyla indirilmeye başlamıştır. Allah'a ve Peygamberine iman eden Müslümanlar o tarihten itibaren Kur'an-ı Kerim'i kendileriyle özleştirmeye ve gündelik hayatlarında tatbik etmeye çabalamışlardır. Bu sebeple de Arapça olarak nazil olan mukaddes kitabı kendi dillerine tercüme etmeye gayret etmişlerdir.

Bu çalışmada Özbekistan'da Sovyetler Birliği döneminde inançları yüzünden baskı ve zulüm gören Özbeklerin, Gorbaçov'un yeniden yapılanma ve şeffaflık politikası sonucunda dini açıdan serbestliğe kavuşmalarıyla manevi değerlerini yeniden canlandırma adına Kur'an-ı Kerim'i Özbek Türkçesine tercüme etme gayretleri konu edilecektir. Bu dönemde Özbek Türkçesine çevrilen Kur'an-ı Kerim'in Şark Yıldızı dergisindeki yayım süreci ve tercüme özellikleri araştırılarak tanıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Alouddin Mansur, Şark Yıldızı Dergisi, Özbek Türkçesi, Kur'an, Tercüme.

Translation Activities of the Holy Quran in Uzbekistan During the Soviet Era (An Example of "Sharq Yulduzi" Journal)

ABSTRACT

As is known, the Qur'anic Guide for People, the Holy Quran began to be downloaded through revelation to the Prophet (peace be upon him) in 610. Muslims who believe in Allah and His Messenger have been trying to identify the Quran with themselves and apply it to their daily lives. For that reason, they have been trying to translate the Holy Scripture, which was descended from Arabic, into their own language.

The study will focus on the efforts of the Uzbeks, who had faced oppression and tyranny due to their beliefs in Uzbekistan during the Soviet era, to translate the Quran into Uzbek Turkish for the purpose of reviving their spiritual values after regaining their religious freedom as a result of Gorbachev's policy of reconstruction and transparency. It will be tried to search and introduce the publication process and interpretation features of the Quran, which was translated into Uzbek Turkish during that era, in the Sharq Yulduzi Journal.

Keywords: Alouddin Mansur, Sharq Yulduzi Journal, Uzbek Turkish, the Qur'an, Translation.

Giriş

İlahi dinlerin kutsal metinleri tarih boyunca insan hayatını düzenlemede büyük bir yer tutmuştur. Bu kutsal metinlerin geçmişten günümüze kadar inananlar tarafından kendi dillerine tercüme, tefsir ve izahları yapılmaya devam etmektedir. Arap dilinde indirilen Kur’an-ı Kerim’in diğer dillere tercüme ve tefsir edilmesi meselesi Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden günümüze kadar devam edegelen faaliyetlerdendir. Örneğin Fatıha suresinin Farsçaya tercümesi Asr-ı saadette Selman-ı Fârisî tarafından yapılmıştır (es-Serahsi, 1989: 37; Hamidullah, 2016: 104).

Türklerin VIII. Yüzyılda İslamiyet’le tanışmaları X. Yüzyılda devletçe (Karahanlı Devleti) İslam’ı din olarak kabul etmeleri, Mâverâünnehir ve Harezm’in medeniyet merkezine dönüşmesine ve bu topraklarda yüzlerce âlimin yetişmesine vesile olmuştur (Celal, 2018: 22). Müslümanların mukaddes kitabı olan Kur’an-ı Kerim’in ilk Türkçe tercümesinin yazarı ve tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamakla birlikte, yapılan araştırmalarda ilk kez satır arası tercüme şeklinde Karahanlı Türkçesiyle (Hakâniye Türkçesiyle) yazılmış olduğu belirtilmektedir (Ata, 2004:V). Bu da Müslüman Türklerin hayatlarını düzenlemede İslam’a ve Kur’an-ı Kerim’e sınıksız sarıldıklarının bir göstergesidir. Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınan satır arası ilk Kur’an tercümesi ise H. 804/M. 1401 tarihine aittir. Bu tercüme Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesinde kayıtlı olup, 652 varaktan ibaret tam bir Kur’an-ı Kerim’ tercümesidir (Küçük, 2014: 14).

Özbekistan’da Sovyetler Birliği döneminde Kur’an-ı Kerim’in Özbek Türkçesine tercümesinin “Yeniden Yapılanma ve Şeffaflık” politikası sonucunda gerçekleştiğini ve ilk olarak dergilerde yayımlandığını söylemek mümkündür (Маһсур, 1990: 167; Абдуллаев, 1989: 22). O günün şartları dikkate alındığında, bilimsel dergilerin toplumu bilgilendirme ve yönlendirme yönünden etkili araçlardan birisi olduğu görülmektedir. Bu kapsamda “Şark Yıldızı” ve “Fan va Turmuş” dergileri en önemli dergilerdendir. Kur’an-ı Kerim tercümesini baştan sona ciddiyetle ve titizlikle yürüten “Şark Yıldızı” dergisi araştırmamızın ana konusunu teşkil etmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için söz konusu dergi hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.

Şark Yıldızı Dergisi

“Şark Yıldızı” Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Yazarlar Birliğinin aylık yayımlanan “Edebî-Bedî, İctimai-Siyasi” dergisidir. Gafur Gulom Adındaki Edebiyat ve Sanat Neşriyatı tarafından çıkarılmıştır. 1931 yılından itibaren yayına başlayan dergi, dönemin siyasi yapısından dolayı isim değişiklikleri yaşamıştır. 1946 yılından itibaren o dönemde derginin

editörlüğünü yapan Oybek'in teklifi ile dergi "Şark Yulduzi" adını almıştır. 1990 yılında elli dokuz senesini dolduran derginin 59. cildi neşredilmiştir (ҲОШИМОВ, 1991:4-18).

Kur'an-ı Kerim'in günümüz Özbek Türkçesine tercümesinin 1990 yılında "Şark Yulduzi" dergisinde neşredilme konusu Özbekistan Yazarlar Birliği Sekreteryasının 14.09.1989 tarihli toplantısında karara bağlanmıştır. "Şark Yulduzi" yayın kurulu bu karardan hareketle 10.10.1989 yılında Kur'an-ı Kerim'in tercümesini incelemek ve yayımlamak için yetkili bir heyet oluşturmuştur. Ayrıca Özbekistan Yazarlar Birliği bünyesindeki Bediî Tercüme ve Edebî Bağlantılar Merkezi ile Orta Asya Cumhuriyetleri Dinî İdaresi uzmanları yapılan birkaç tercümeyi inceleyerek geniş okur kitlesine uygun, aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in manasını doğru aktaran Alauddin Mansur'un tercümesinin yayımlanmasını kararlaştırmıştır. Bu karar dergi heyeti tarafından da kabul edilmiştir (ҲОШИМОВ, 1990:170). Kur'an-ı Kerim tercümesinin dergide neşredilmeye başlamasından itibaren, üniversite talebeleri ve akademisyenler olmak üzere toplumun her kesiminden "Şark Yulduzi" dergisinin yayın kuruluna, iyi dilek ve temennilerini içeren mektup ve telgraflar ulaşmıştır (ҲОШИМОВ, 1990:167-170).

Kur'an-ı Kerim'in "Şark Yulduzi" dergisindeki tercümesinin hazırlanmasında öncülük eden yetkili heyet üyeleri aşağıda gösterilmiştir:

1. Muhammad Sodik Muhammad Yusuf-Orta Asya Cumhuriyetleri Dini İdaresi Reisi, Müfti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Halk Milletvekili, Heyet Başkanı.
2. Alibek Rustamov-Filoloji Doktoru, Profesör, Arap Dili Uzmanı.
3. Erkin Vohidov-Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Halk Şairi ve Milletvekili.
4. Ozod Şarafiddinov-Beruni Adındaki Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Ödülü sahibi, Taşkent Devlet Üniversitesi Profesörü.
5. Ne'matilla İbrohimov-Filoloji Doktoru, Profesör, Taşkent Devlet Üniversitesi Şark Fakültesi Dekanı, Arap Dili Uzmanı.
6. Ötkir Hoşimov-"Şark Yulduzi" Dergisi Baş Editörü, Hamza Adındaki Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Ödülü Sahibi.
7. Umaralı Normatov-Filoloji Doktoru, Özbekistan Bilim Uzmanı.
8. Nurali Kobul-"Çölpon" Neşriyatı Müdürü, Özbekistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Milletvekili.
9. Muhammad Ali-Berdak Adındaki Karakalpakistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Devlet Ödülü sahibi, Özbekistan Yazarlar Birliği Bedii Tercüme ve İlişkiler Merkezi Başkanı.
10. Omon Muhtorov-"Şark Yulduzi" Dergisi Baş Editör Yardımcısı, Yazar.
11. Nosır Fozilov-"Şark Yulduzi" Dergisi Yetkili Sekreteri, Özbekistan Devlet Sanatçısı.
12. Ortık Abdullaev-"Şark Yulduzi" Dergisi Edebi Tenkit Bölümü Müdürü, Filoloji Bilimi Uzmanı (ҲОШИМОВ, 1990:170).

Büyük Manevi Miras

Kur’an-ı Kerim tercümesinin neşredilmeye başlandığı “Şark Yıldızı” dergisinin 1990 yılı, 59. cilt, 3. sayısında, seksen yıldır Sovyet Sosyalist sisteminde ateizm ideolojisi ile ateist olarak yetiştirilmeye çalışılan topluma ön bilgi ve giriş mahiyetinde iki makaleye yer verilmiştir. Bu makalelerden ilki “Тараққиёт Зид Фиқирларнинг Тўқнашувида” (İlerleme-Karşıt Fikirlerin Çatışmasıyla Ortaya Çıkar) adıyla derginin tercüme heyetinde yer alan filoloji doktoru Profesör Alibek Rustamov’a aittir. Söz konusu hâkim anlayış içinde yetişmiş olmasına rağmen makalesinde farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Nitekim Rustamov kişinin hayattaki başarısının, inanç ve ameline bağlı olduğunu, insanın diğer varlıklardan, bir inanca sahip olması ve o inancına göre amel ederek yaşaması ile ayrıldığını vurgulamıştır. Aynı zamanda Rustamov, Kur’an-ı Kerim tercümesinin neşredilmesi girişimini “*cemiyetimiz istikbalinin iyi olacağına işaretidir*” diye karşılamış; tercüme faaliyetinin herkes için özellikle de ateistler için büyük öneme sahip olacağına ifade etmiştir. (Рустамов, 1990: 162).

Makalesinin devamında Rustamov Kur’an-ı Kerim’in insanlığa ve dünya medeniyetine katkısını vurgulamıştır. Dil ve belagat ilminin gelişmesindeki etkisi üzerinde durarak, Orta Asya’da yetişen ulemanın mirasından Batı’nın faydalandığını ancak Sovyetler döneminde yetişmiş olan aydın kesimin bundan bihaber olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’in Anadolu Türkçesi, Özbek Türkçesi ve Rus diline yapılan tercümelemleri hakkında bilgi aktarmıştır (Рустамов, 1990: 162).

Özbek Türkçesine tercüme edilen Kur’an-ı Kerim’in daha iyi anlaşılması hususunda giriş niteliği taşıyan diğer bir makale ise “Улкан Маънавий Мерос” (Büyük Manevi Miras) adıyla yayımlanmıştır. Bu makaleyi kaleme alan Orta Asya Cumhuriyetleri Dini İdaresi Reisi, aynı zamanda tercüme heyeti başkanı olan Muhammad Sodik Muhammad Yusuf tur. O makalesine Kur’an kelimesinin anlamını ifade etmekle başlamaktadır. Muhammad Sodik’a göre “Kur’an” Arap dilinde “Kıraat” anlamındadır. Terim olarak da “*Kur’an Allah’ın mu’ciz kelamı olarak, Muhammed aleyhi’s-selama vahiy aracılığı ile indirilen ve tilaveti ibadet sayılan bir kitaptır*” (Муҳаммад Юсуф, 1990: 164). Muhammad Sodik makalenin devamında mucize ve vahiy kavramlarını açıklamakta, ilk nazil olan Kur’an ayeti hakkında bilgi vermektedir. Bununla birlikte: “*Kur’an-ı Mecidin gökten indirilen, ezberlenen, yazıya dökülen aynı zamanda amel edilen bir kitap olduğunu*” ifade etmektedir. Kur’an-ı Kerim’in Hz. Ömer bin Hattab teklifi ile halife Hz. Ebu Bekir es-Sıddık döneminde cem edildiğini, kıraatı hususunda çıkan ihtilafın tehlikelerini fark eden Huzeyfe bin Yemân’ın durumu halife Hz. Osman bin Affan’a bildirdiğini, Halife’nin emriyle yine Zeyd bin Sabit rehberliğinde istinsah edildiğini beyan etmektedir. Altı nüsha olarak istinsah edilen Kur’an-ı Kerim’in bir nüshasını Hz. Osman’ın kendine aldığını, kalanları meşhur kariler (Kur’an-ı Kerim’i ezberleyen ve okuyan kişiler) eşliğinde çeşitli vilayetlere

gönderdiğini ve herkesin bu nüshalardan istinsah ve de karilerden talim etmesini emrettiğini kaydetmektedir (Myxammaд Юcyф, 1990: 164).

Araştırma esnasında dikkatimizi çeken hususlardan biri de Muhammad Sodik Muhammad Yusuf'un Taşkent'teki Osman Mushaf'ı hakkında bilgi vermesi olmuştur. Ona göre: "Kur'an-ı Kerim'i Emir Timur Şam'dan Semerkand'a getirmiştir. Türkistan Rus askerleri tarafından istila edildiği esnada Kur'an San-Petersburg'a götürülmüştür. Ekim ayı devriminden sonra V. İ. Lenin, Müslümanlara onların kutsal kitaplarını iade etmeyi kararlaştırdı. Kur'an-ı Kerim tren vagonunda korumalar eşliğinde Kırım'ın Ufa şehrine, sonra da Taşkent'e getirildi... Orta Asya ve Kazakistan Müslümanları IV. Kurultayında Dini İdare gözetimine geri verilen bu nüsha Halife Hz. Osman fermanıyla istinsah edilen nüshalardan biridir" (Myxammaд Юcyф, 1990: 164). Şunu da belirtmemizde fayda vardır ki "Taşkent Mushafı" olarak bilinen bu Mushaf üzerinde yapılan incelemeler sonucunda farklılıklar tespit edilmiştir. Bunlar Hz. Osman Mushaf'ları ile metin yönünden, ayrıca varaklarının eksi olması, ayet kısımlarının noksan oluşu ve imla hataları yönünden farklılıklardır. Netice olarak Taşkent Mushafının Hz. Osman'ın Mushaf'larından olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Altıkulaç, 2007: 80-87).

Muhammad Sodik Muhammad Yusuf, makalesinde Kur'an-ı Kerim'in özelliklerini sıradan bir kitapla mukayese etmektedir. Genelde herhangi bir kitabın başlığından içeriği hakkında bilgi sahibi olunduğunu, kitapların bölümlere ayrıldığını, bölümlerin de ana başlık ve alt başlıklardan oluşarak içeriğinin aydınlatıldığını beyan etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de ise bunun aksinin söz konusu olduğunu, konularının iç-içe geçtiğini, ahlak ayetlerinden sonra cennet cehennem ayetlerine geçildiğini ya da nikâh ayetlerinin peşinden iktisat ayetleriyle karşılaşıldığını vs. söylemektedir. Kur'an nasıl bir kitaptır? sorusunu akla getirdiğini söyleyen Muhammad Sodik cevap olarak da Kur'an-ı Mecid'in bir hidayet kitabı olduğunu yani insanları lütuf ile doğru yola davet ettiğini, ondaki tarih, tıp, kimya ile ilgili bilimlere ait ayetlerin insan aklına hitap ederek hidayete çağırdığını ifade etmektedir (Myxammaд Юcyф, 1990: 165).

Muhammad Sodik Muhammad Yusuf'un: "Ancak geçmişte ölümsüz eserler bırakan ulemalar yurdu, Kur'an-ı Kerim'e tefsir yazan Carullah Zemahşeri, Fahreddin Razi, Ebu'l- Berekâten-Nesefi, Ebu Mansur el- Maturidî ve diğer büyük müfessirler yurdu olan bu diyarımızda yaşamakta olan nesillerin esas kısmı yüzyılı aşkındır Kur'an'ı okuyup-anlamaktan mahrum idi, tercüme de tefsir de yoktu" (Myxammaд Юcyф, 1990: 165)-şeklindeki sözleri de o dönemde manevi açıdan yaşanan sıkıntıları ve gelinen noktayı göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Özbekistan'ın bağımsızlığa erişmesinden günümüze kadar ise din eğitimi hususunda pek çok adım atılmış, özellikle son yıllarda "Özbekistan Uluslararası İslam Akademisi" (O'zbekiston Xalqaro İslom Akademiyasi) ve "İmam Buhari Uluslararası İlmî-Araştırma Merkezi" (İmóm Buxoriy Xalqaro

İlmiy-Tadqiqot Markazı) faaliyete geçirilmiştir (www.institutions.ziyonet.uz, 2019; www.bukhari.uz, 2019).

Alauddin Mansur'un Kur'an-ı Kerim Tercümesi

Arap dilini ve Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen bir uzman olarak tanınan Alauddin Mansur toplum tarafından şeyh ve âlim olarak nitelenmektedir. 1952 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti, Oş İli, Kara-Su ilçesinde dünyaya gelmiştir (www.ziyouz.uz, 2019)

Alauddin Mansur'un Kur'an-ı Kerim'i günümüz Özbekçesine tercüme etmeye başladığı tarih bilinmemekle birlikte, Allah Teâla'nın yardımıyla hicri 1412 yılı Rabiülahir ayının 21 Salı günü, miladi 1991 yılı 29 Ekim'de tamamlandığı kendisi tarafından kaydedilmiştir (Мансур, 1992: 183). Mütercim Kur'an-ı Kerim'in Özbek Türkçesine tercümesinin tamamladığını belirttiği tarih Özbekistan'ın yeni bağımsızlığının ilan ettiği tarihe denk gelmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde M. S. Gorbaçov'un "Yeniden Yapılanma ve Şeffaflık" politikası ile birlikte 1989 yılında dini serbestlik tanınmıştır. Özbekistan'da Kur'an-ı Kerim'in günümüz Özbekçesine tercümesine dini serbestlik tanındıktan sonra müsaade edildiği ve gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu da tarih olarak Sovyetler döneminin son yılları olan 1990 ve Özbekistan Cumhuriyeti bağımsızlığının ilk yılı olan 1991'e tekabül etmektedir.

Özbekistan'ın bağımsızlığa erişmesi ile birlikte, yapılan bu tercüme "Gafur Gulom" ve "Çölpon" neşriyatları tarafından bir milyon adet olarak basılmıştır (www.ziyouz.uz, 2019).

Alauddin Mansur ayrıca 2000 yılında Kara-Su şehrinde "Kur'an-ı Kerim'i Öğrenme İlmi Merkezi" açarak, Kur'an-ı Kerim'i Kırgız ve Rus (Alişer Ahmad ile birlikte) dillerine tercüme etmiştir (Topal, 2019: 156; www.ziyouz.uz, 2019).

Kur'an-ı Kerim Tercümesinin Şark Yulduzı Dergisinde Yayımlanması

Heyetlerin onayı ile tercüme faaliyeti Şark Yulduzı dergisinde 1990 yılı 59. cildinin 3. sayısından itibaren yayımına başlatılmıştır. Alauddin Mansur Kur'an-ı Kerim'in Özbek Türkçesine tercümesini 1991 yılı 29 Ekim'de tamamladığını belirtmiş olsa da tercümenin Şark Yulduzı'nda neşredilmesi daha uzun sürmüş (24 ay), tercümenin son kısmı ise Dergi'nin 1992 yılının 62. cildi, 2. sayısında nihayete ermiştir.

Kur'an-ı Kerim'in Özbek Türkçesine tercümesinin Dergi'deki 24 aylık süreli yayımını tablo haline getirmeye çalıştık. Tabloda, sırasıyla tercüme edilen Kur'an-ı Kerim sure ve ayetlerinin Dergi'nin hangi yıl, cild ve sayısının hangi sayfalarında yayımlandığını göstermeye gayret ettik. Sadece ilgili sayfaları eksik tarandığı için 59. cilt 3-8 ve 10. sayılardaki orijinal tercümeyle ulaşamadık.

Şark Yulduzı Dergisinde Kur'an-ı Kerim'in Özbek Türkçesine Tercümesinin Yayın Tablosu

Sıra No:	Sure İsmi	Ayet Numarası	Yıl/ Cilt/ Sayı	Sayfa Numarası
1	Fatiha Bakara	1-7 1-141	1990, 59/3	167-178
2	Bakara	142-286	1990, 59/4	153-166
3	Orijinaline ulaşamadığı için sure ve ayet numarası verilememiştir.		1990, 59/5	171-188
4	Orijinaline ulaşamadığı için sure ve ayet numarası verilememiştir.		1990, 59/6	153-174
5	Orijinaline ulaşamadığı için sure ve ayet numarası verilememiştir.		1990, 59/7	155-166
6	Orijinaline ulaşamadığı için sure ve ayet numarası verilememiştir.		1990, 59/8	167-180
7	Orijinaline ulaşamadığı için sure ve ayet numarası verilememiştir.		1990, 59/9	149-166

Özbekistan'da Sovyetler Dönemi Kur'an-ı Kerim Tercüme Faaliyetleri (Şark Yıldızı Dergisi Örneği)

8	Orijinaline ulaşamadığı için sure ve ayet numarası verilememiştir.		1990, 9/10	151-168
9	Yusuf Rad İbrahim	1-111 1-43 1-52	1990, 59/11	167-184
10	Hicr Nahl	1-99 1-128	1990, 59/12	187-200
11	İsra Kehf	1-111 1-110	1991, 60/1	113-128
12	Meryem Taha Enbiya	1-98 1-135 1-112	1991, 60/2	129-144
13	Hac Mü'minûn Nûr	1-78 1-118 1-64	1991, 60/3	147-164
14	Furkân Şuarâ Neml	1-77 1-227 1-93	1991, 60/4	167-184
15	Kasas Ankebût	1-88 1-69	1991, 60/5	153-168

	Rûm	1-60		
16	Lokmân Secde Ahzâb Sebe'	1-34 1-30 1-73 1-54	1991, 60/6	153-168
17	Fâtır Yâsîn Sâffât	1-45 1-83 1-182	1991, 60/7	165-178
18	Sâd Zümer Ğâfir (Mü'min) Fussilet	1-88 1-75 1-85 1-54	1991, 60/8	149-168
19	Şûrâ Zuhruf Duhân Câsiye Ahkâf Muhammed	1-53 1-89 1-59 1-37 1-34 1-38	1991, 60/9	159-180

Özbekistan’da Sovyetler Dönemi Kur’an-ı Kerim Tercüme Faaliyetleri (Şark Yulduzu Dergisi Örneği)

20	Feth	1-29	1991, 60/10	155-174
	Hucurât	1-18		
	Kâf	1-45		
	Zâriyât	1-60		
	Tûr	1-49		
	Necm	1-62		
	Kamer	1-55		
21	Rahmân	1-78	1991, 60/11	167-88
	Vâkıa	1-96		
	Hadîd	1-29		
	Mücâdele	1-22		
	Haşr	1-24		
	Mümtehine	1-13		
	Saf	1-14		
	Cuma	1-11		
	Münâfikûn	1-11		
	22	Tegâbün		
Talâk		1-12		
Tahrîm		1-12		
Mülk		1-30		
Kalem		1-52		
Hâkka		1-52		

	Meâric	1-44		
	Nûh	1-28		
	Cin	1-28		
	Müzzemmil	1-20		
	Müddessir	1-56		
23	Kıyâme	1-40		
	İnsân	1-31		
	Mürselât	1-50		
	Nebe'	1-40		
	Naziât	1-46		
	Abese	1-42	1992, 61/1	185-202
	Tekvîr	1-29		
	İnfitâr	1-19		
	Mutaffifîn	1-36		
	İnşikâk	1-25		
24	Burûc	1-22		
	Târık	1-17		
	A'lâ	1-19		
	Gâşiye	1-26		
	Fecr	1-30		
	Beled	1-20		

Özbekistan'da Sovyetler Dönemi Kur'an-ı Kerim Tercüme Faaliyetleri (Şark Yulduzu Dergisi Örneği)

Şems	1-15		
Leyl	1-21		
Duhâ	1-11		
İnşirâh	1-8		
Tîn	1-8		
Alak	1-19		
Kadr	1-5		
Beyyine	1-8		
Zilzâl	1-8		
Âdiyât	1-11		
Kâria	1-11	1992, 61/2	159-184
Tekâsür	1-8		
Asr	1-3		
Hümeze	1-9		
Fîl	1-5		
Kureyş	1-4		
Maûn	1-7		
Kevser	1-3		
Kâfirûn	1-6		
Nasr	1-3		
Tebbet	1-5		
İhlâs	1-4		
Felak	1-5		

	Nâs	1-6		
--	-----	-----	--	--

Kur'an-ı Kerim Tercümesinin Özellikleri

Günümüz Özbek Türkçesine yapılan bu Kur'an-ı Kerim tercümesi, dönemin belli zorlukları ve engellerine karşı verilen mücadele sonucunda ortaya çıkmıştır. Sovyetler dönemi boyunca toplumun özellikle Kur'an-ı Kerim'den uzak kaldığı bir gerçektir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim tercümesini okuyan herkesin onu anlayabilmesi için ön bilgiye ihtiyacı vardı. Bu nedenle aşağıdaki vereceğimiz özellikleriyle öne çıkmaktadır:

1. Alaaddin Mansur surelerin tercümesine başlamadan önce her sure içerisinde ismi geçen peygamberler hakkında tanıtıcı bilgilere yer vermiştir. Bunun yanında surelerin temel konularını okuyucuya iletmeye çalışmıştır. Özellikle sure isimleri üzerinde durarak, o sureye neden bu isim verildiği izah etmiştir. Örneğin Neml Suresi hakkında, *"Surede Allah Teâlâ'nın en zayıf ve çilekeş mahlûklarından biri olan karınca hakkında da bahsedildiğinden dolayı, bu sure "Neml- Karınca" suresi diye adlandırılmıştır"* bilgisini aktarmıştır (Маңсуп, 1991: 179).

2. Tercüme esnasında Kur'an-ı Kerim'in anlamını esas alarak Özbek Türkçesine çevirmiş, gerekli gördüğü yerlerde ise parantez içinde ve "İzah:" (Изоҳ:) ibaresinden sonra açıklamalarda bulunmuş ancak dipnot kullanmamıştır (Маңсуп, 1991: 113-128).

3. Tercümenin özelliklerinden biri de secde ayetlerinin geçtiği yerlerde: *"Bu bir secde ayeti olup, onu okuyan kişinin Allah için bir kere secde etmesi vaciptir"* şeklinde açıklamada bulunmuştur (Маңсуп, 1991: 120). Ra'd suresi 15. ayetini tercüme ettikten sonra: *"İslam esaslarına göre kâinattaki tüm varlık Allah Teâlâ'ya secde ediyor, yani Allah'ın sorumlu kıldığı vazifeyi yerine getirerek O'na itaat ediyor. Zaten Yaradan'a itaatsizlik helak olmak demektir... İster Mümin, ister kâfir olan insan bedenindeki bir organ vazifesini yerine getiremez ise o insanın tüm hayatı izden (şirazeden) çıkar. Demek hayat nizamının bozulmaması için yer ve gökteki her şeyin sadece Yaradan'a boyun eğmesi şarttır. Bu ayet secde ayetidir"*- diye açıklama yapmıştır (Маңсуп, 1990: 177).

4. Alaaddin Mansur tercüme esnasında ayetlerde geçen Hac, Zekât, Nikâh ve Talak gibi kelimelerle ilgili ayetin manasını verdikten sonra, geniş açıklamalarda bulunmuştur (Маңсуп, 1990: 155-162).

5. Tercümeye Kur'an İlimleri açısından bakılacak olursa sure ve ayetlerin nüzul sebeplerine Alaaddin Mansur'un genişçe yer verdiği görülmektedir. Bu husus da tercümenin diğer özelliklerinden biridir. Örneğin Mücadele suresinin 1. ayetini tercüme ettikten sonra, *"Bu ayetin nazil olmasına aşağıdaki olay sebep olmuştur. Sahabeden Evs İbn Sâmî'tin karısı Havle binti Sa'lebe isimli bir kadın Peygamber aleyhi's-selâmın huzuruna gelerek: "Ya Resulallah, Evs beni*

zihâr yaptı” diye kocasından şikâyetlenir...(mütercim burada zihâr hakkında bilgi vermekte ve başka hangi ayette geçtiğinden de bahsetmektedir.) *Peygamber aleyhi’s-selâm şikâyetçi kadına: “Öyle ise sen kocan için haram sayılırsın” diye cevapverdiği esnada bu ayetler nazil oldu ve Allah Teâla “Zihâr” konusunda kendi hükmünü beyan etti”* bilgisini nakletmiştir (Маҳсуп, 1991: 176-177).

6. Tercüme esnasında ayetlerde zikredilen Hz. Yusuf (Маҳсуп, 1990: 168-175), Hz. İbrahim (Маҳсуп, 1990: 180-184) ve diğer peygamber kıssalarını, ayrıca Ashabu’l-Kehf (Маҳсуп, 1991: 121-122) gibi kıssaları da genişçe izah etmiştir.

Alauddin Mansur’un Tercümesinde İstifade Ettiği Kaynaklar

Alauddin Mansur Kur’an-ı Kerim’i tercüme ettiği esnada istifade ettiği kaynakları, tercümenin son kısmının yayınlandığı sayıda kaydetmektedir. Bu kaynakların bir kısmında müellif isminin zikredilmediği, tamamında ise yayın evi ve yayın tarihinin belirtilmediği görülmektedir. Bu kaynaklar şunlardır:

1. Tefsiru’l-Kadı Beydavî
2. Tefsiru’l-Celâleyn
3. Tafsiru İbn Kesîr
4. Tefsiru’l-Kurtubî
5. Tefsiru’n-Nesefî
6. Abdullah Endelusî, El-Muharrer el-Vecîz
7. Seyyid Kutub, Fî Zilâli’l-Kur’ân
8. Muhammed Mahlûf, Safvetü’l- Beyân li-Me’âni’l-Kur’ân
9. El- Müntehab fî Tefsiri’l-Kur’ani’l-Kerim
10. Muhammed Ali es-Sabuni, Safvetü’t-Tefasir
11. Muhammed Ali es-Sabuni, Revaiu’l-Beyan (Маҳсуп, 1992: 183)

Sonuç

Cenabı Allah’ın mûciz kelamı ve insanlar için hidayet rehberi olan Kur’an-ı Kerim, nazil olduğu andan günümüze kadar insanlığın anlamaya çalıştığı mukaddes kitaptır. Hz. Peygamber (s.a.v.)’den itibaren Müslüman veya

Gayrı Müslim birçok kişi tarafından Kur'an-ı Kerim'in yüzlerce tercümesi ve tefsiri kaleme alınmıştır.

Şark Yulduzi dergisinde yayınlanan açıklamalar da ilgili gayretlerden birisidir. Alauddin Mansur tarafından yapılan tercümede lafzî/literal çeviriden daha çok anlama dayalı ve kısmen açıklamalı yöntem tercih edilmiştir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'de geçen Hac, Zekât, Nikâh ve Talak gibi kavramları ayrıca izah etmesi, sure isimleri hakkında bilgi vermesi, secde ayetlerini belirterek tilavet secdesi uygulamasını tarif etmesi, ayet ve surelerin nüzul sebeplerine yer vermesi ve kıssalarla ilgili bilgi aktarması yapılan bu tercümenin özelliklerini yansıtmaktadır.

İslam ve Kur'an-ı Kerim'den ayrı düşmenin hallerini ve sıkıntılarını Muhammad Sadık'ın ifadesiyle Türkistan halkı, Sovyetler Birliği döneminde seksen yüz senelik tarih diliminde tecrübe etti. Ulema yurdu olan bu topraklarda Kur'an-ı Kerim'i tercüme ve tefsir etmek bir tarafa, halkın onu okuması ve anlamaya çalışması suç sayıldı, yasaklandı. Ancak Sovyetler Birliği'nin son döneminde yürütülen "yeniden yapılanma ve şeffaflık" politikası sonucunda bu tür faaliyetlere müsaade edildi ve insanlar manevi miraslarına sahip çıkmaya başladılar.

Belirtilmesi gereken hususlardan birisi de dönemin şartları dikkate alındığında Kur'an-ı Kerim'in Özbek Türkçesine tercüme edilmesi konusunun büyük önem arz etmesidir. Bu konuya Orta Asya Cumhuriyetleri Dini İdaresi ve Şark Yulduzı dergisi yetkililerinin öncülük etmeleri, tercümenin aynı zamanda ciddiyetle ve titizlikle yürütüldüğünün göstergesidir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'in Özbek Türkçesine tercüme edilmesi hususunun hem yetkili heyet hem de Alauddin Mansur için dini konularda gerçekleştirilen önemli bir ilmi faaliyet ve tecrübe olduğunu söylemek mümkündür.

Bu tercüme faaliyeti Özbekler arasında yediden yetmişe rağbet gördü. Özbekistan'ın bağımsızlığa ermesiyle birlikte Kur'an, Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Kelam ilmine ait eserler de telif ve tercüme edilmeye başlandı. Özellikle son yıllarda "Özbekistan Uluslararası İslam Akademisi" (O'zbekiston Xalqaro İslom Akademiyasi) ve "İmam Buhari Uluslararası İlmî-Araştırma Merkezi" (İmom Buxoriy Xalqaro İlmîy-Tadqiqot Markazi) gibi dini araştırma merkezlerinin açılması ulema yurdu olan bu toprakların yeniden canlanması ve ecdadımızın bıraktığı mirasa sahip çıkma hususunda atılan adımlardır.

Kaynakça

Абдуллаев И. (1989). Қуръони карим, Фан ва Турмуш Журнали, 56 (8), 22-23.

- Altıkulaç T. (2007). Hz. Osman'a Nisbet Edilen Mushaf-ı Şerif (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi Nüshası), İstanbul: İSAM Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ata A. (2004). Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası) Karahanlı Türkçesi (Giriş- Metin- Notlar- Dizin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Celal V. (2018). İslâm Medeniyetinin Yitik Mirası Harezmi Me'mun Akademisi, Ankara: Araştırma Yayınları.
- Hamidullah M.(2016). Kur'an-ı Kerim Tarihi, (Çev: Abdulaziz Hatip ve Mahmud Kanık), İstanbul: Beyan Yayınları.
- Ҳошимов Ў. (Муҳаррир). (1990). Қуръон Таржимаси Хусусида, Шарқ Юлдузи Журнали, 59 (5).
- Ҳошимов Ў. (Муҳаррир). (1990). Қуръон Нашри- Тарихий Ходиса, Шарқ Юлдузи Журнали, 59 (7).
- Ҳошимов Ў. (Муҳаррир). (1991). Изланишнинг Машаққатли Ўллар, Шарқ Юлдузи Журнали, 60 (6).
- Küçük M. (2014). Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Мансур А. (1990). Қуръон, Шарқ Юлдузи Журнали, 59 (3-12).
- Мансур А. (1991). Қуръон, Шарқ Юлдузи Журнали, 60 (1-12).
- Мансур А. (1992). Қуръон, Шарқ Юлдузи Журнали, 61 (1-2).
- Муҳаммад Юсуф М.С. (1990). Улкан Маънавий Мерос, Шарқ Юлдузи Журнали, 59 (3).
- Рустамов А. (1990). Тараққиёт Зид Фикрларнинг Тўқнашувида, Шарқ Юлдузи Журнали, 59 (3).
- Şemsuddîn es-Serahsî. (1989). Kitabu'l- Mabsut Cilt 1, Beyrut: Daru'l-Marife.
- Topal E. (2019). Kırgız Türkçesi Kur'an-ı Kerim Tercümesinde Dini Terimler, TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 7 (16).

<http://www.bukhari.uz/>

<http://institutions.ziyounet.uz/uz/object/index/>

<https://ziyouz.uz/ozbek-ziyolilari/sha-x-alouddin-mansur-1952/>

